

УДК 327.008.8

Седляр Ю.О., Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка

Седляр Юлія Олександрівна – аспірантка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка кафедри порівняльної політології та регіоналістики. Закінчила у 2002 році Миколаївську філію Національного університету “Києво-Могилянська академія”, факультет політичних наук. У 2002 р. вступила до аспірантури. Коло наукових інтересів – розвиток двосторонніх відносин, сучасні концепції стратегічного партнерства, аналіз українсько-російських відносин.

Теоретичні засади стратегічного партнерства

В даній статті розглядаються теоретичні складові стратегічного партнерства. Зокрема, основний акцент зроблено на таких фундаментальних складових, як стратегічні інтереси, стратегічні проблеми та спільний ефективний механізм їх розв’язання. При цьому дана проблема подається у контексті українських реалій, визначається складність її постановки на сучасному ґрунті. Концепція стратегічного партнерства розглядається крізь призму інтеграційних процесів в Європі і як стимул євроінтеграційної лінії України.

The article deals with concept approaches towards problem of strategic partnership. It gives profound analysis of the theoretical fundamental components of the category “strategic partnership”. It consists of common strategic interests, problems and approaches to their solving. This problem is given in the context of modern Ukrainian situation. This concept is considered as the stimulus and stable ground for European integration of Ukraine and its global involvement.

Потенційно (і це визнає сьогодні світ) розташована в центрі Європи Україна з майже 50-мільйонним населенням здатна відігравати ключову роль у розв’язанні проблем європейської і глобальної безпеки. Видатний американський дослідник-міжнародник З. Бжезинський визначав: “Україна, новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичним центром” [2, с. 61]. Генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон під час свого візиту до Києва у липні 2002 року підкреслював: “НАТО має власний сильний інтерес у розвитку свого партнерства з Україною, країною великої стратегічної важливості, величезного потенціалу” [12,

с. 66-67]. Такий стан речей фіксує особливу стратегічну цінність України в глобальній системі і регіональній підсистемі зокрема.

В нових умовах невизначеності нового світового порядку, взаємозалежності світу особливе значення має міждержавне партнерство, що є засобом підсилення чи послаблення інтеграційних і роз’єднувальних тенденцій, основою для утворення нових геополітичних центрів, осередків об’єднувальних процесів. Одним із видів партнерства між державами є стратегічне партнерство, концептуальним підходом до якого і присвячена дана стаття.

За підрахунками співробітників Українсько-

го центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Україна має стратегічними партнерами більше 20-ти країн світу. Таке широке коло держав, відносини з якими розглядаються як “стратегічні”, вимагає детальнішого аналізу даної проблеми і, зокрема, виокремлення основних складових даного поняття.

Стратегічне партнерство як характеристика двосторонніх відносин вочевидь передбачає їх особливу, більш високу якість у порівнянні зі звичайними традиційними відносинами двох держав. Стратегічне партнерство – це вищий рівень торгівельно-економічної співпраці, рівноспрямованість геополітичних інтересів, зовнішньополітична взаємодопомога, позитивна динаміка та ефективність контактів державно-політичних, фінансово-промислових, військових, наукових і культурних еліт. Це надійність механізмів вирішення спірних питань, це, врешті-решт, атмосфера довіри і взаєморозуміння. Стратегічне партнерство концептуально передбачає симетричність та асиметричність стратегій побудови двосторонніх відносин.

Для з'ясування його основних теоретичних компонентів спробуємо розглянути дефініції “стратегічного партнерства”, які пропонують провідні фахівці-міжнародники.

Так, на думку Б.О. Парахонського, завідувачого відділом Національного інституту проблем міжнародної безпеки при РНБО України, стратегічне партнерство – це вищий тип міждержавних відносин, який передбачає систематизовану діяльність держав у напрямках реалізації певних спільних стратегічних інтересів. Найбільш характерним для відносин стратегічного партнерства є чітке визначення головного напрямку спільної взаємодії, тих засобів і шляхів, які ведуть до реалізації конкретних спільних цілей. Це – продумана концепція відносин у геополітичному просторі і часі, яка передбачає визначення й узгодження позицій відносно інших геополітичних суб'єктів, міжнародних суб'єктів, термін існування цього партнерства, а також визначення етапів та усвідомлення специфіки кожного етапу, його переваг і недоліків [9, с. 14]. О.М. Гончаренко розглядає відносини стратегічного партнерства як такі, в основі яких покладено співпадіння або кореляція основних інтересів. І.О. Долгов, заступник керівника Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України, визначає стратегічне партнерство як поняття впливу [9, с. 10].

М.М. Білоусов, професор дипломатичної академії Управління при МЗС України, виокремлює стратегічними партнерами України ті країни, які спроможні сприяти її суверенітету і входженню у європейські та євроатлантичні структури та реалізують цю спроможність. Провідний вітчизняний дослідник професор Г.М. Перепелиця виокремлює головним критерієм для визначення стратегічного партнерства спільність стратегічних інтересів. Стратегічні інтереси при цьому мають довготривалий характер. Реалізація таких інтересів вирішальним чином впливає на внутрішній розвиток країни, її зовнішньополітичний та військово-політичний курс. Подібні інтереси пов'язані, насамперед, із забезпеченням тими ресурсами, які необхідні для підтримання життєдіяльності суспільства та розвитку країни. До них належать: забезпечення енергоносіями, продовольством та іншими видами стратегічної сировини і природних ресурсів, безпечний доступ до життєво важливих регіонів світу, національна безпека країни. При цьому стратегічні інтереси обох країн повинні обов'язково збігатися.

Стратегічне партнерство передбачає наявність спільної проблеми та спільного підходу до її розв'язання. Воно також обумовлює бачення спільних шляхів реалізації національних інтересів країн-партнерів і узгодженість позицій і дій щодо розв'язання певних спільних проблем. Водночас кожна країна залишає за собою право вести самостійну політику і мати автономну позицію, яка може відрізнятися чи мати суттєві розбіжності з позицією її партнера. Відносини стратегічного партнерства можуть не передбачати жорсткої координації дій.

Співробітники Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, працюючи в системному підході до аналізу даної проблеми, стверджують, що в основі стратегічного партнерства лежить геополітична взаємозалежність, іноді – географічна та культурна близькість двох держав. В окремих випадках пошук стратегічних партнерів зумовлений бажанням держави стати регіональним чи світовим лідером. У даному випадку акцентується увага на геополітичному чинникові як критерію визначення стратегічного партнерства та формування спільних стратегічних інтересів.

На думку Б. Тарасюка, экс-міністра закордонних справ України, основними мотивами та принципами відносин стратегічного партнерства є:

1. Наявність у партнерів подібних інтересів, а в ідеалі – їх збіг.

На сьогодні можна говорити про інтерес з нашого боку до розвитку стосунків зі стратегічними партнерами в наступних сферах: безпеки (національної, міжнародної); економіки (торгівельно-економічні, науково-технічні зв'язки, фінанси, технологія, енергетика, транспорт тощо); культурно-гуманітарній (наявність історичних, культурних зв'язків, діаспори, інтенсивність контактів між людьми, неурядовими організаціями).

2. Ступінь збігу поглядів і підходів до ключових питань європейської та світової політики, до регіональних та субрегіональних об'єднань (демократичні цінності, СНД, ЄС, НАТО).
3. Готовність до узгодження своїх інтересів з інтересами стратегічного партнера або до прийняття рішень на його підтримку на зовнішній арені, навіть якщо такі дії не є однозначно доцільними з погляду власної вигоди.
4. Наявність спільних викликів і небезпек (організована злочинність, нелегальна міграція, контрабанда зброєю, агресивний сепаратизм, тероризм) та прагнення співпрацювати в їх здоланні.
5. Повага до прав осіб, що належать до національних меншин, співпраця в цій галузі.
6. Наявність механізму реалізації відносин стратегічного партнерства (маємо розвинені механізми різного формату лише з трьома партнерами – США, Польщею, Росією) [10, с. 68].

Подібну до українських позицію мають і російські міжнародники. Так, колишній голова російської дипломатії А.В. Козирев при визначенні поняття стратегічного партнерства головним його критерієм вважає спільні стратегічні інтереси і цінності. Він виокремлює наступні його основні компоненти:

- по-перше, взаємне визнання суб'єктами один одного як держав-однодумців, що переслідують однакові стратегічні цілі і віддані спільним цінностям;
- по-друге, наявність ефективних механізмів втілення стратегічного партнерства;
- по-третє, дотримання відповідних подібних правил поведінки при досягненні спільних стратегічних цілей.

Головним ж підґрунтям розвитку стратегічного партнерства у двосторонніх відносинах, на думку А.В. Козирева, є взаємна довіра.

Розглядаючи ключові аспекти стратегічного партнерства, російський міжнародник виокремлює такі основні сфери стратегічних інтересів:

- глобальна безпека;
- миротворчість;
- стабільність у світі;
- дотримання прав людини і національних меншин;
- сприяння інтеграції у світову систему [4, с. 6-14].

При дослідженні даної проблеми в Російській Федерації особливої уваги заслуговує позиція Є. Примакова, оскільки саме за часів його головування в МЗС Росії була сформована “Концепція зовнішньої політики РФ”, і, що найголовніше, на засадах якої продовжує будуватися зовнішня політика РФ під керівництвом міністра закордонних справ І. Іванова. Аналізуючи виступи, статті Є. Примакова, можна дійти висновку, що дефініція стратегічного партнерства розглядається Росією як поняття впливу з міцним геополітичним підґрунтям і в контексті її лідерства як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Тож до концепції А.В. Козирева щодо стратегічного партнерства можна віднести й геополітичний компонент.

Проте, незважаючи на розбіжності підходів щодо визначення стратегічного партнерства, концептуально спільним при цьому є виокремлення таких його основних теоретичних складових:

- 1) стратегічні інтереси;
- 2) стратегічні проблеми;
- 3) стратегічні підходи реалізації стратегічних цілей.

При цьому окреслені компоненти розглядаються переважно в наступних сферах:

- політичний;
- економічний;
- військовий;
- соціальний;
- зовнішньополітичний.

Стратегічне партнерство реалізовується на двох рівнях:

- 1) регіональному;
- 2) глобальному.

У межах стратегічного партнерства також виокремлюють два виміри:

- 1) теоретичний;
- 2) практичний.

Теоретичний вимір передбачає концептуальну розробку теоретичних засад стратегічного партнерства; практичний – розробку ефективного механізму їх реалізації.

Повертаючись до розроблення даної проблеми в Україні, слід зазначити, що концептуальна

складність дослідження стратегічного партнерства для нашої держави криється в таких моментах:

- відсутністю остаточного визначення статусу України;
- специфікою співвідношення внутрішньої і зовнішньої політики, що проявляється в гіпертрофованому домінуванні політики внутрішньої;
- відсутністю консенсусу в українському суспільстві, що згідно з концепцією Р. Арона ставить під сумнів вироблення чіткого стратегічного зовнішньополітичного курсу для України;
- невизначеністю національних інтересів України, які мають яскраво виражений внутрішній характер з певним ступенем регіоналізму.

Дані складнощі при вивченні проблеми стратегічного партнерства провокують українських фахівців-міжнародників до нових наукових пошуків і вироблення концепції асиметричних стратегій (О. Субтельний, Г. Перепелиця). Оскільки стратегія у контексті дефініції стратегічного партнерства означає основну лінію поведінки у відносинах, яка дозволяє у найкращий спосіб досягти головної мети, тоді асиметричні стратегії, що мають по суті ті ж стратегічні цілі, є їх концептуальною складовою. Розглянемо останні більш детально.

Сенс асиметричної стратегії, передусім, полягає у неадекватності відповіді чи реакції на дії. Асиметрична стратегія передбачає застосування таких методів та засобів, які були б несподіваними і врівноважували за наслідками застосування в співвідношенні сил. Асиметричні стратегії можуть бути двох видів – наступальними та оборонними.

Оборонні асиметричні стратегії спрямовані на мінімізацію негативних наслідків від дій суперника чи конкурента, який має значну перевагу у співвідношенні сил і використовує своє домінуюче становище для нав'язування своєї волі та інтересів.

Наступальна асиметрична стратегія, навпаки, передбачає застосування попереджувальних заходів з метою підкорення конкурента своїй волі та інтересам незалежно від співвідношення сил. Вона дає можливість досягти обмеженої кількості пріоритетних цілей в умовах протидії та домінування.

За своєю спрямованістю асиметрична стратегія може бути як позитивною, так і негативною. Позитивна асиметрична стратегія побудована на експлуатації переваг над опонентом. Такі пере-

ваги можуть використовуватись як більш якісні характеристики деяких видів озброєнь, високий професіоналізм, нові технології, вигідне геостратегічне положення.

Прикладом застосування позитивних асиметричних стратегій є захоплення деякими країнами окремих сегментів світового ринку в певних галузях виробництва завдяки використанню новітніх технологій.

Негативні асиметричні стратегії розраховані на використання вразливості опонента, його слабких місць. Різновидом такої негативної асиметричної стратегії може бути тероризм, партизанська війна, мінна війна, блокадні дії, непрямі дії, диверсії.

Застосування асиметричних стратегій може дати як матеріальний, так і психологічний ефект.

Матеріальна асиметрія являє собою значну перевагу над опонентом в матеріальних і фінансових ресурсах, в наукових досягненнях, новітніх технологіях, в озброєннях, у розвитку економіки, інфраструктури, соціальної сфери, в чисельності та освіченості населення. Водночас вона означає не тільки перевагу, а певну вразливість і залежність від природних і матеріальних ресурсів опонента.

Психологічна асиметрія акцентує увагу на духовному стані суспільства. Вона означає значні переваги однієї сторони над іншою в духовному та соціально-політичному потенціалі. Даний тип асиметрії віддзеркалює різний морально-психологічний та морально-політичний стан, що домінує в суспільствах країн-опонентів. Предметом вразливості при цьому можуть бути: схильність суспільства до релігійного екстремізму, міжнаціональної та міжетнічної ворожнечі, популярність шовіністичних, расистських теорій.

Стратегії, що базуються на психологічній асиметрії, спрямовані на підрив морально-психологічного стану суспільства, створення атмосфери апатії, депресії, песимізму, зневіри у свої сили. Ефект від такої стратегії полягає в зламі волі опонента та здатності його до опору. Психологічна асиметрія є не тільки більш дешевим, ніж матеріальна, а й більш дієвим засобом нав'язування власної волі і своїх інтересів конкуренту. Найбільш поширеними знаряддями стратегій, побудованих на психологічній асиметрії, є інформаційно-психологічні війни чи тероризм.

Асиметрії мають різний рівень застосування – тактичний, оперативний і стратегічний.

Тактичний рівень застосування асиметричних заходів спрямований на зменшення результативності дії переважаючого в силі. Вони спрямовані на більш-менш успішне вирішення певної проблеми міждержавних відносин на міжвідомчому рівні.

Оперативний рівень асиметрії спрямований на досягнення успіху на певному стратегічному напрямі двосторонніх відносин.

Стратегічна асиметрія спрямована на досягнення докорінного зламу у співвідношенні сил, зміни в перебігу воєнної кампанії чи бажаних результатів війни, або домінуючого становища на ринку виробництва та послуг. Стратегічна асиметрія при її ефективному застосуванні здатна докорінно змінити становища сторін у тій чи іншій сфері двосторонніх відносин. Вона може бути як довготерміною, так і короткотерміною.

Основними принципами застосування асиметричних стратегій є: наступальність, пошук вразливості опонента та масованість використання обмеженого силового ресурсу на його слабких місцях, максимальна свобода дій.

Не менш важливими є також принципи захисту від застосування асиметричних стратегій. До них, зокрема, належать: мінімізація вразливості, автономність, гнучкість, максимальна адекватність [7, с. 60-63].

Таким чином, асиметрична стратегія дає більшу свободу дій, тоді як симетрична стратегія задає певні рамки відповідних адекватних дій, які є завжди очікуваними і передбачуваними. Зважаючи на останній фактор, слід зауважити, що симетричність стратегій робить світову систему більш стабільною і прогнозованою, асиметрична ж – сприяє виведенню двосторонніх від-

носин у якісно новий вимір, проте в глобальному масштабі чи на регіональному рівні це логічно буде слугувати фактором певної нестабільності, і якщо розглядати, наприклад, асиметричність в стратегічному партнерстві між Російською Федерацією та США, то така тактика в довгостроковому періоді може надати іншого характеру світовому порядку. Згадаємо при цьому досвід Китаю.

На кінець слід додати, що зважаючи на концептуальні підходи до стратегічного партнерства, воно повинно розглядатися як основна передумова для інтеграційних процесів, що перенесе розгляд останніх в якісно новий вимір.

Література

1. Арон Р. Мир і війна між націями / Пер. з фр. – К.: МП “Юніверс”, 2000. – С. 295.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Международные отношения, 1998. – 256 с.
3. Засади стратегічного партнерства // Політика і час. – 2001. – № 1. – С. 84-90.
4. Козырев А.В. Стратегия партнерства // Международная жизнь. – 1994. – № 5. – С. 5-15.
5. Лукашук И.И. Внешняя политика России и международное право. Сер. “Новое в юридической науке и практике”. – М., 1997. – 56 с.
6. Мазаракі А., Юхименко В. За спільності мотивів стратегічного партнерства // Політика і час. – 2002. – № 6. – С. 3-12.
7. Перепелица Г. Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин // Політика і час. – 2002. – № 4. – С. 50-65.
8. Примаков Е. На горизонте – многополюсный мир // Независимая газета. – 1996. – 22 окт.
9. Стратегічне партнерство в контексті європейської інтеграції // Політика і час. – 2001. – № 8. – С. 3-13.
10. Тарасюк Б. Практика стратегічного партнерства випереджає теорію // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 12. – С. 67-70.
11. Україна – Росія: між стратегічним партнерством і конфліктністю / В.М. Чумак, Є.Є. Камінський, В.А. Чумак. – К.: НІСД, 1997. – 75 с. (Сер. “Зовнішньополітичні стратегії”. Вип. 3).
12. Чумак В.А. На стратегічних імперативах // Політика і час. – № 9. – С. 66-74.

Надійшла до редколегії 08.12.2002 р.